

MERENJE PROTOKA

Definicija protoka

Količina sipkastog materijala, tečnosti ili gasa koja protekne kroz posmatrani poprečni presek za jedinicu vremena:

Zapreminski protok- m^3/s $Q_V = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{\Delta V}{\Delta t} = \frac{dV}{dt}$

Maseni protok – kg/s $Q_m = \frac{dm}{dt} [\text{kg/s}]$

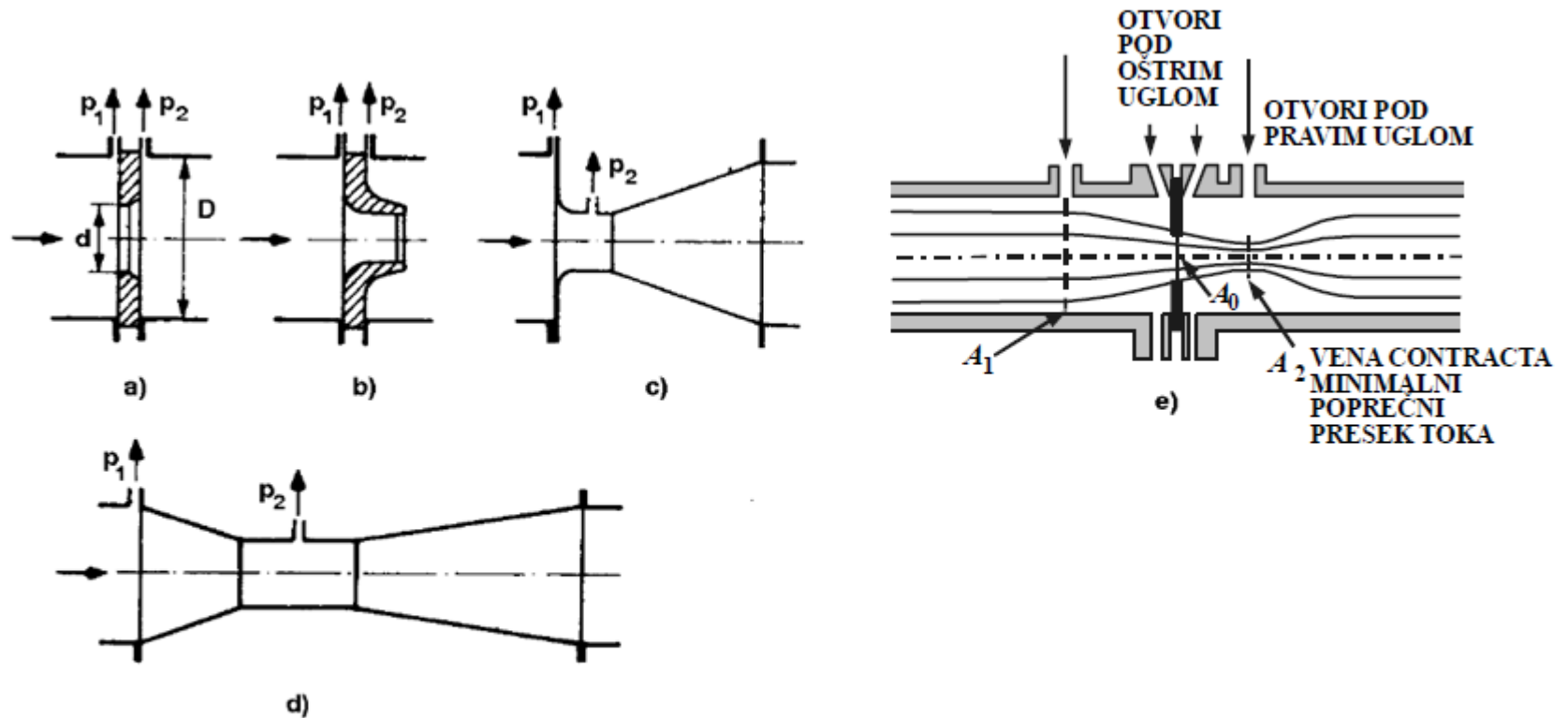
Odnos masenog i
zapreminskog protoka $Q_m = \rho Q_V = \rho \frac{dV}{dt}$

Protokomeri sa prigušnicom

- U tok fluida postavlja se prepreka u obliku suženja cevi
- Iza prepreke dolazi do promene pritiska
- Protok je proporcionalan kvadratnom korenu razlike pritiska ispred i iza prepreke

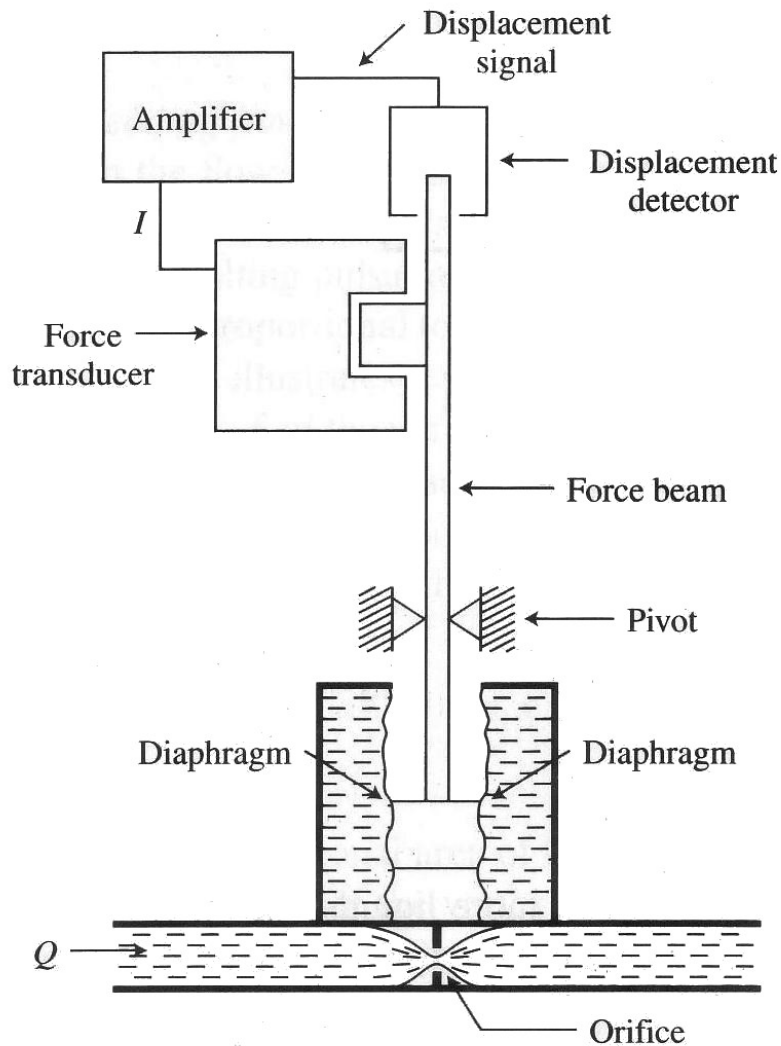
$$Q = k \sqrt{\frac{\Delta p}{\rho}}$$

Tipični oblici prigušnice

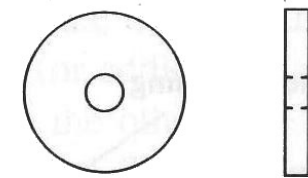

Senzori protoka sa prigušnicom: a) merna blenda, b) mlaznica, c) Venturijeva mlaznica, d) Venturijeva cev, e) deo cevovoda sa mernom blendom

Princip Δp protokomera

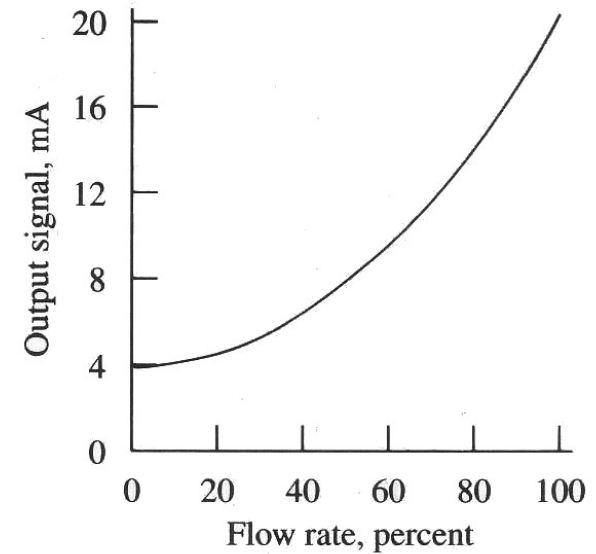

b) A typical differential pressure flow transducer

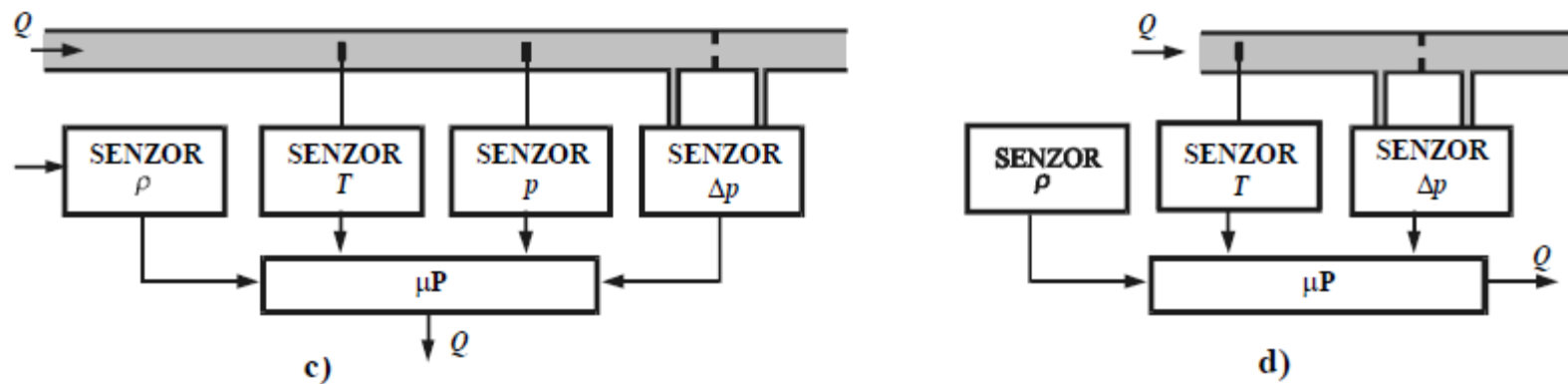
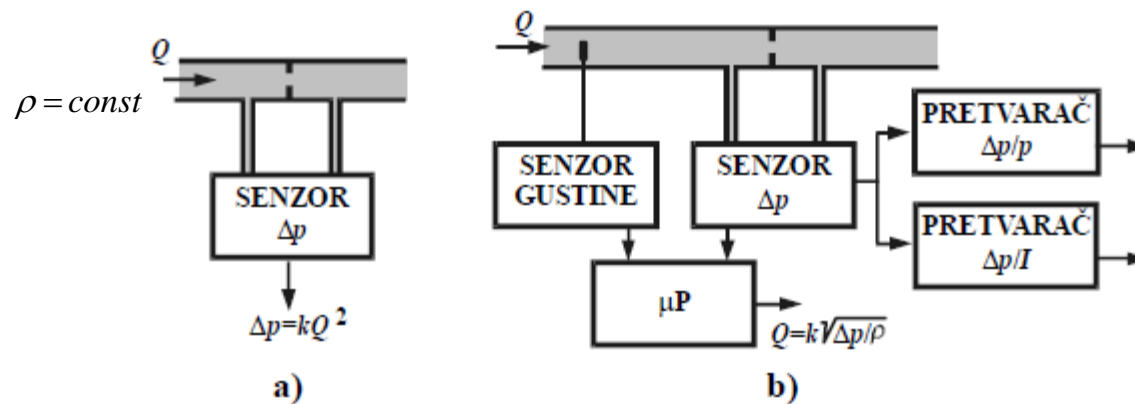
a) A typical orifice plate

Merna blenda

c) A typical calibration curve

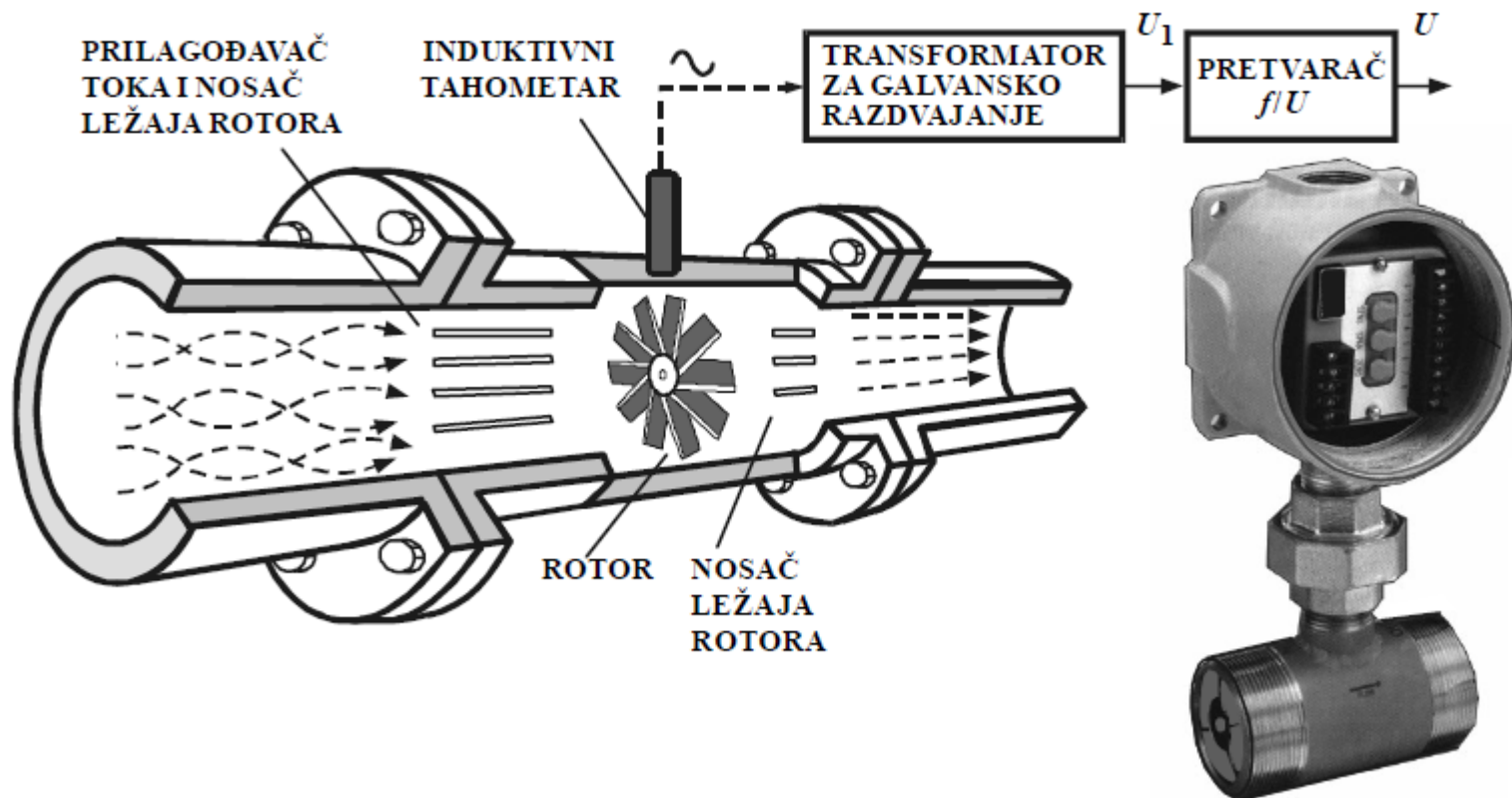
Struktura Δp protokomera

- Strukturne blok-šeme senzora protoka sa prigušnicom: a) Δp -protokometar;
 b) Δp -protokometar sa senzorom gustine u radnim uslovima,
 c) Δp -protokometar za gasove (sa posrednim merenjem gustine),
 d) Δp -protokometar za tečnosti (sa posrednim merenjem gustine),

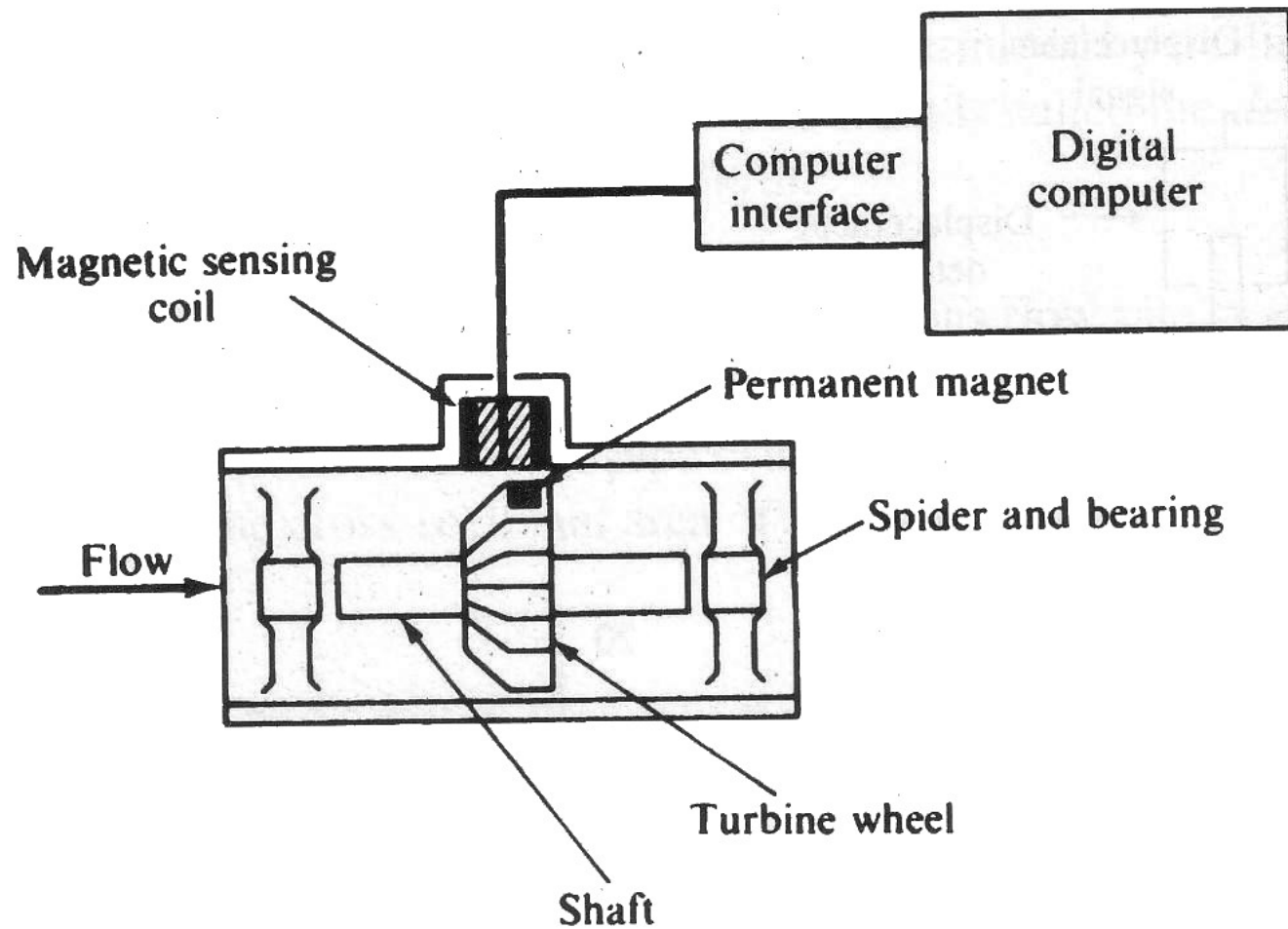
Turbinski protokomer

- Broj obrtaja turbine u jedinici vremena proporcionalan je brzini fluida $n = kv$, odnosno $v = \frac{n}{k}$
- Zapreminski protok fluida kroz poprečni presek S je definisan sa $Q_v = vS = \frac{n}{k}S$
- Ako rotor ima N lopatica, onda veza između zapreminskog protoka i broja impulsa koji u jedinici vremena generišu lopatice rotora $Q_v = vS = \frac{nN}{k}S$

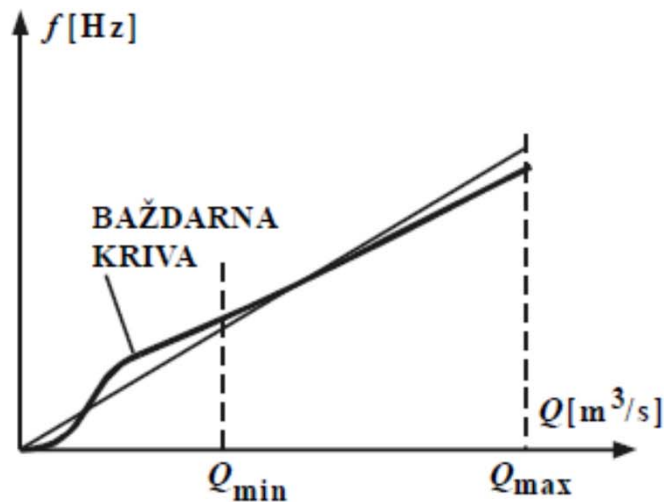

Turbinski protokomer preseki

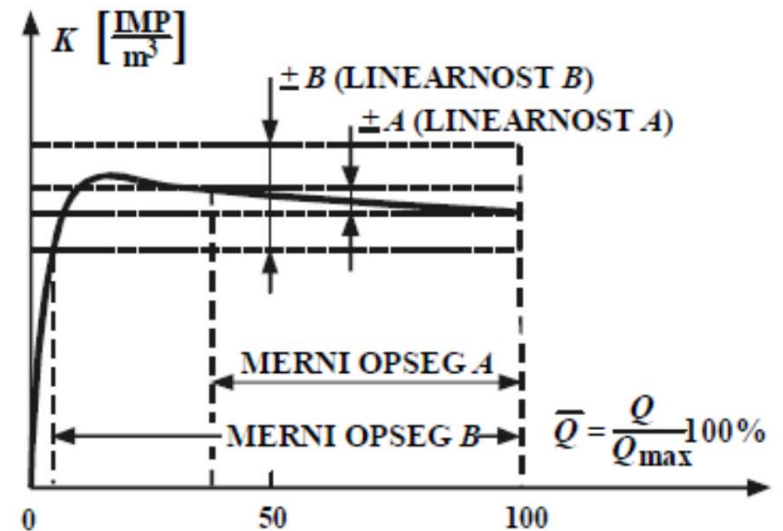

Statička karakteristika turbinskog protokomera

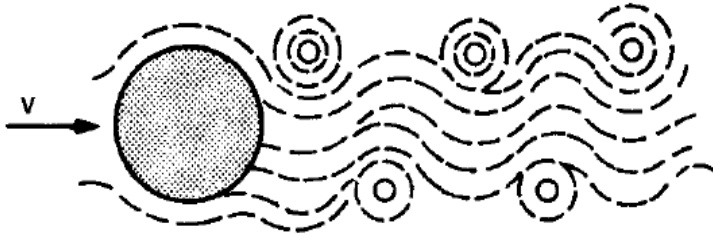

realna karakteristika

standardna baždarna kriva

Vrtložni (vorteks) protokomeri

- Princip rada vrtložnih senzora zasniva se na odvajanju vrtloga iza prepreke postavljene u toku fluida.
- Frekvencija odvajanja vrtloga proporcionalna je brzini toka.
- Nailaskom na prepreku, brzina fluida raste, a pritisak opada. Na polovini poprečnog preseka prepreke dešava se obrnuti proces – brzina opada a pritisak raste. Na taj način na prednjoj strani formira se viši, a na zadnjoj strani niži pritisak.
- Pod delovanjem ove razlike pritiska odvajaju se pogranični sloj fluida sa prepreke u obliku vrtloga.
- Vrtlozi se odvajaju naizmenično na gornjoj i donjoj strani.
- Zavisnost frekvencije vrtloga od brzine toka i prečnika cevovoda naziva se Struhalovim brojem:

$$Sh = \frac{fD}{v}$$

- Brzina toka fluida se onda može odrediti kao

$$v = \frac{fD}{Sh}$$

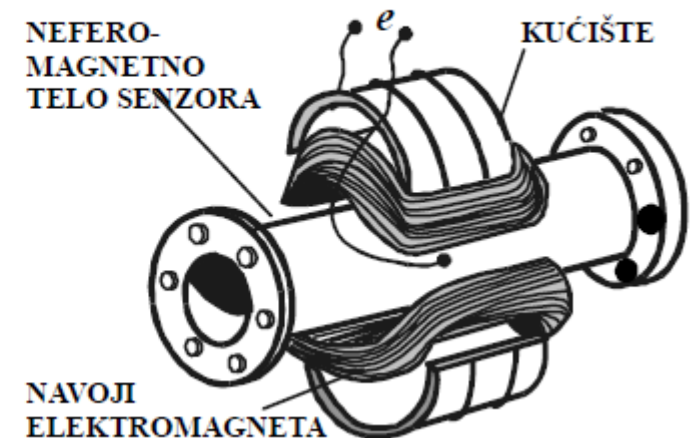
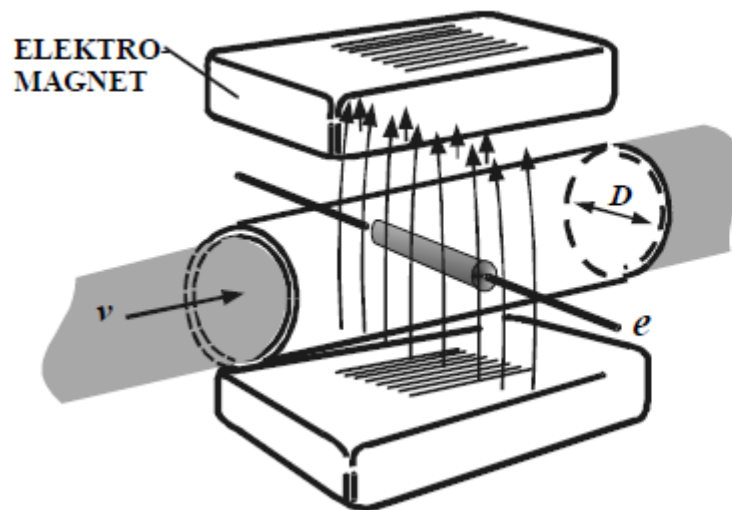
Detekcija vrtloga

- Na mestu odvajanja vrtloga dolazi do fluktuacija brzine i pritiska. Frekvencija oscilovanja brzine i pritiska jednaka je frekvenciji odvajanja vrtloga.
- Kao detektor vrtloga može se upotrebiti ili senzor brzine ili senzor pritiska.
- Praktične poteškoće nastaju zbog malih amplituda fluktuacija.
- Detekcija se najčešće ostvaruje pomoću:
  - ultrazvučnog predajnika i prijemnika, postavljenih poprečno na tok iza prepreke, tako da nailazak vrtloga modulira ultrazvučni talas;
  - termistora postavljenog iza prepreke, tako da se pri nailasku vrtloga termistor hladi, a u njegovom odsustvu zagrejava
  - pijezelementa, koji prati fluktuacije pritiska.

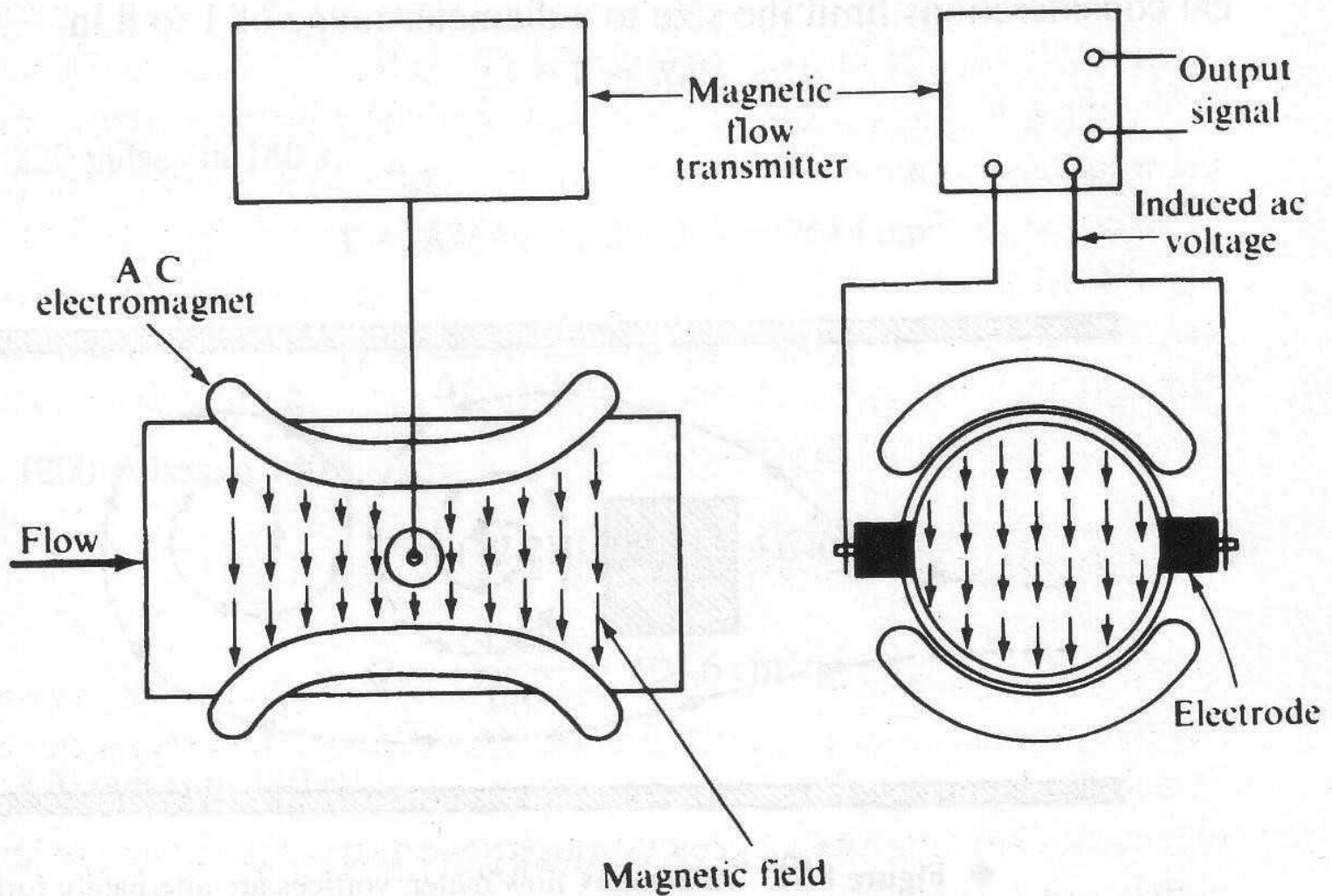
Indukcioni (magnetski) protokomeri

- To su elektromagnetni senzori koji rade na principu Faradejevog zakona indukcije.
- Relativnim kretanjem provodnika i magnetnog polja pod pravim uglom na provodnik indukuje se napon. Na ovom principu rade istosmerni i naizmenični generatori napona.
- Za merenje protoka princip je primenljiv samo za provodne tečnosti. Takva tečnost ekvivalentna je provodniku dužine jednake unutrašnjem prečniku cevi D .
- Provodnik se kreće srednjom brzinom toka v u magnetnom polju B , zbog čega se na krajevima provodnika, tj. na elektrodama indukuje napon

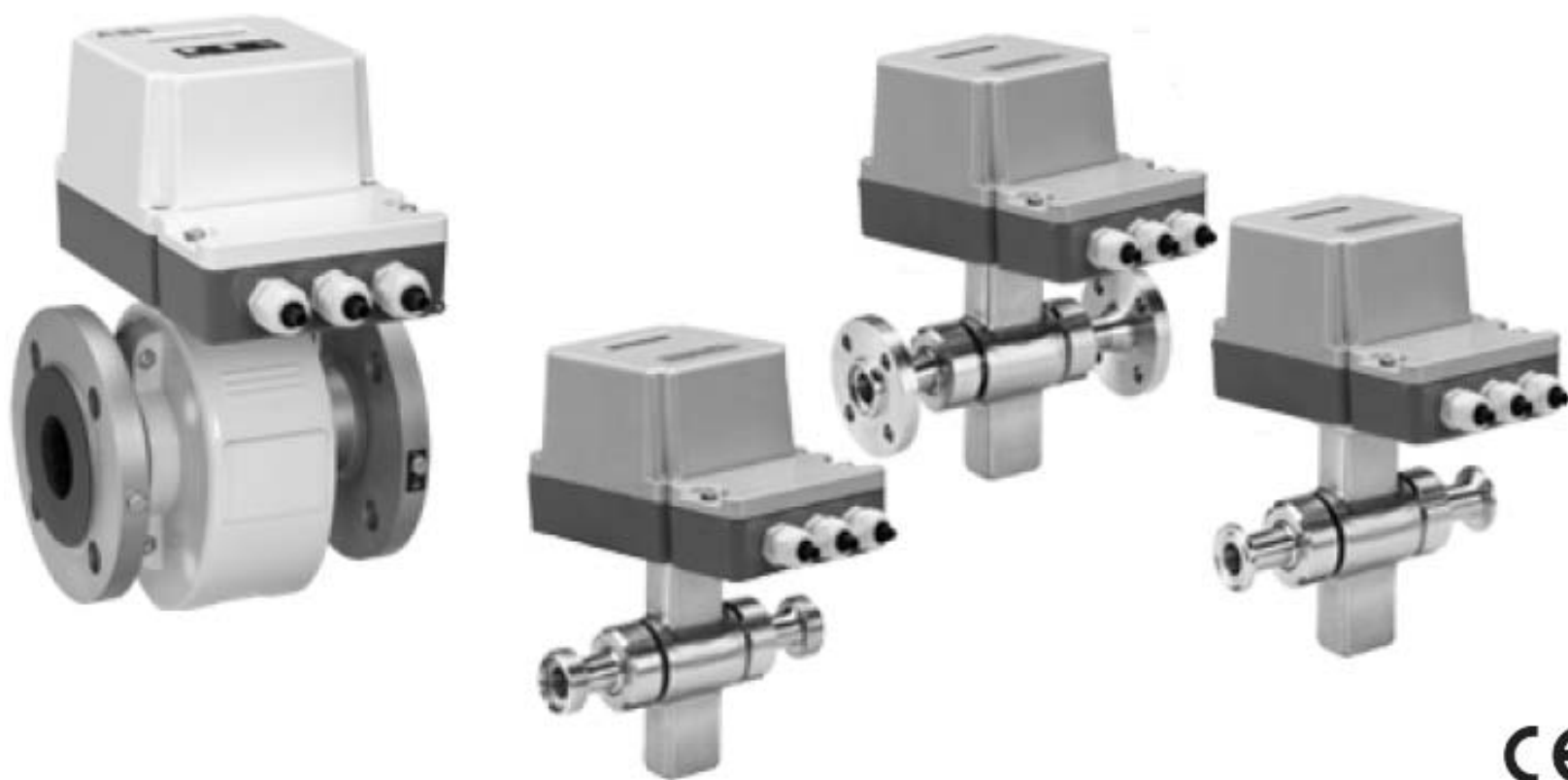
$$e = BDv = 4B \frac{Q_V}{\pi D}$$

Konstrukcija indukcionog protokomera

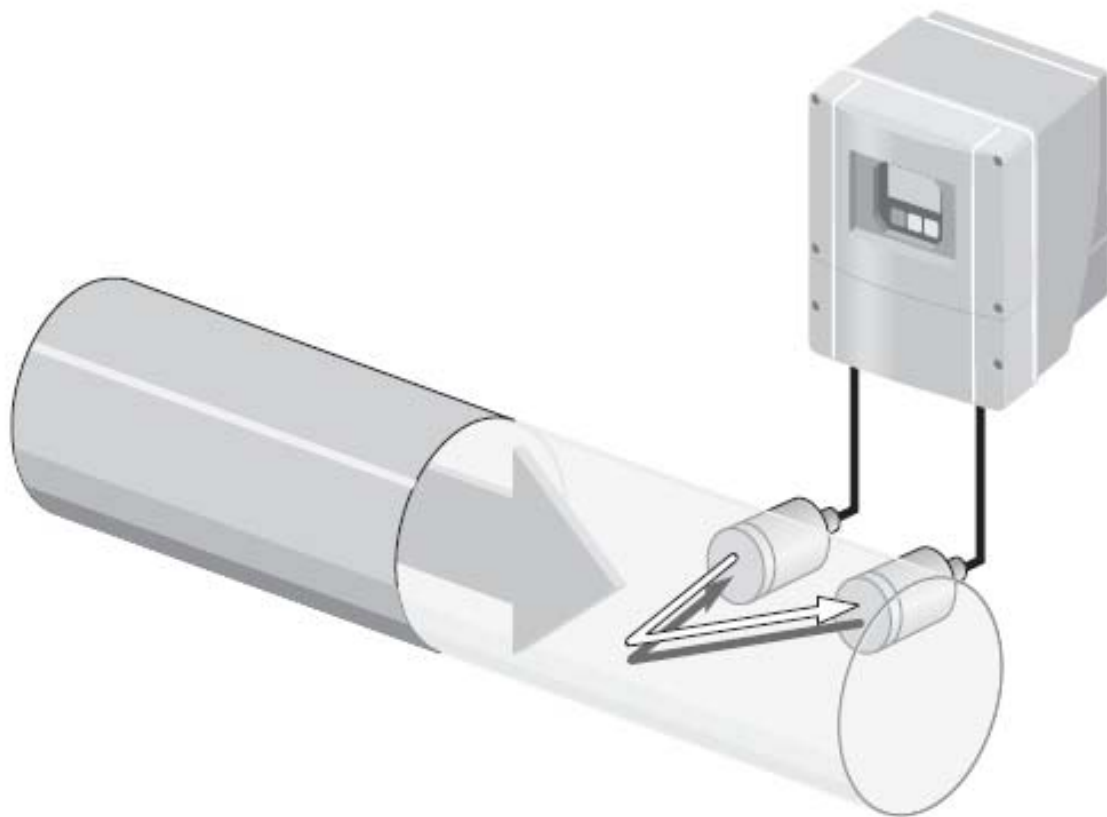
Primeri indukcionih senzora protoka

CE

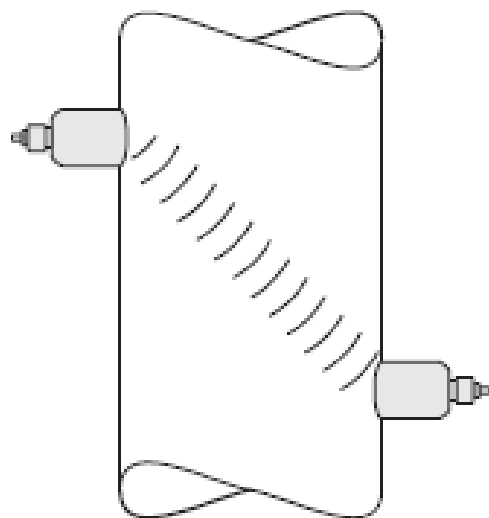

Ultrazvučni senzori protoka

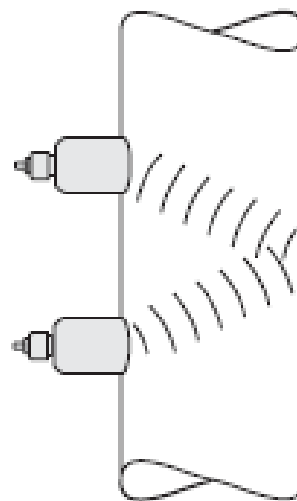

Položaj ultrazvučnih sondi

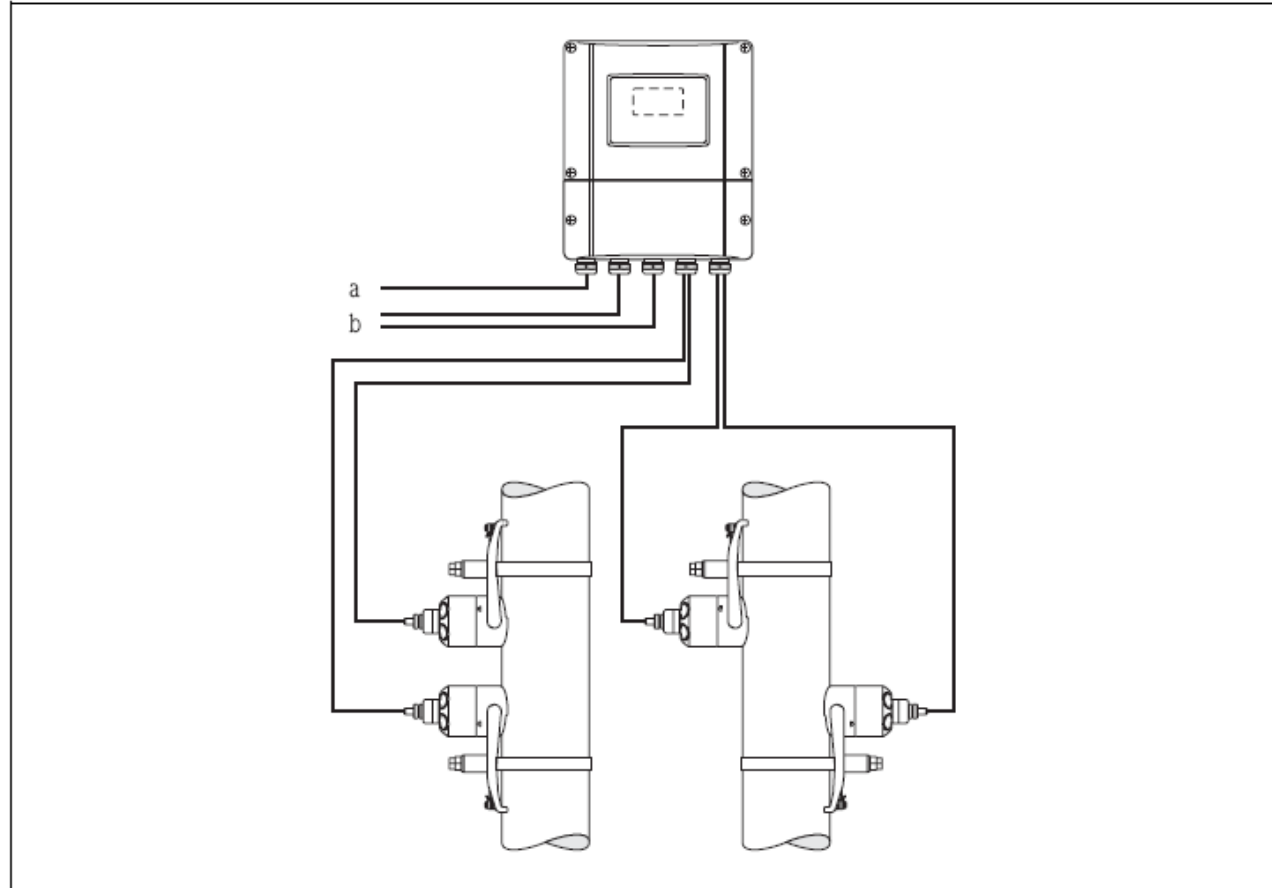

1

2

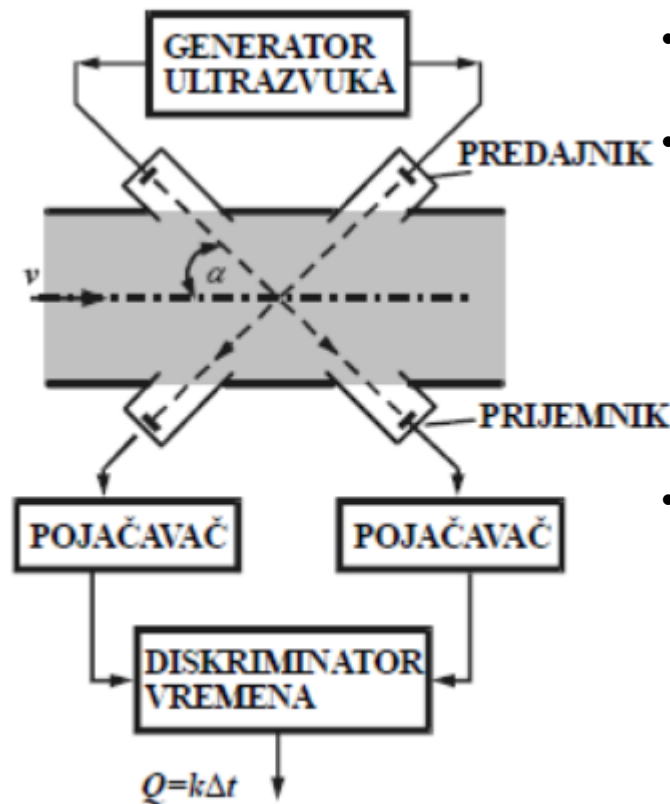
Instrumentacijski komplet

A0001150

- a Cable for power supply
- b Signal cable (Outputs)

Ultrazvučni senzor protoka – merenje vremena prostiranja 1/2

Senzor sa dva odvojena predajnika i prijemnika

- Brzina prostiranja zvuka kroz fluid koji miruje: c
- Brzina fluida: v
- Brzina prostiranja zvuka kroz fluid koji se kreće: $\vec{c} + \vec{v}$
- Brzina prostiranja zvuka između predajnika i prijemnika:
  - Kada se zvuk prostire u smeru toka:
 $c + v \cos(\alpha)$
  - Kada se zvuk prostire suprotno od smera toka:
 $c - v \cos(\alpha)$
- Vreme potrebno da zvuk dodje od predajnika do prijemnika (D je prečnik cevovoda):
  - Kada se zvuk prostire u smeru toka:
$$t_1 = \frac{D / \sin(\alpha)}{c + v \cos(\alpha)}$$
  - Kada se zvuk prostire suprotno od smera toka:
$$t_2 = \frac{D / \sin(\alpha)}{c - v \cos(\alpha)}$$

Ultrazvučni senzor protoka – merenje vremena prostiranja 2/2

- Razlika vremena prostiranja u smeru toka i suprotno od smera toka

$$\Delta t = t_2 - t_1 = \frac{\frac{D}{\sin(\alpha)}}{c - v \cos(\alpha)} - \frac{\frac{D}{\sin(\alpha)}}{c + v \cos(\alpha)} = \frac{2Dv \operatorname{ctg}(\alpha)}{c^2 - (v \cos(\alpha))^2}$$

- Pošto je $c \gg v$ izraz može da se koristi u obliku:

$$\Delta t = \frac{2Dv}{c^2 \operatorname{tg}(\alpha)}$$

- Odnosno

$$v = \frac{c^2 \operatorname{tg}(\alpha)}{2D} \Delta t$$

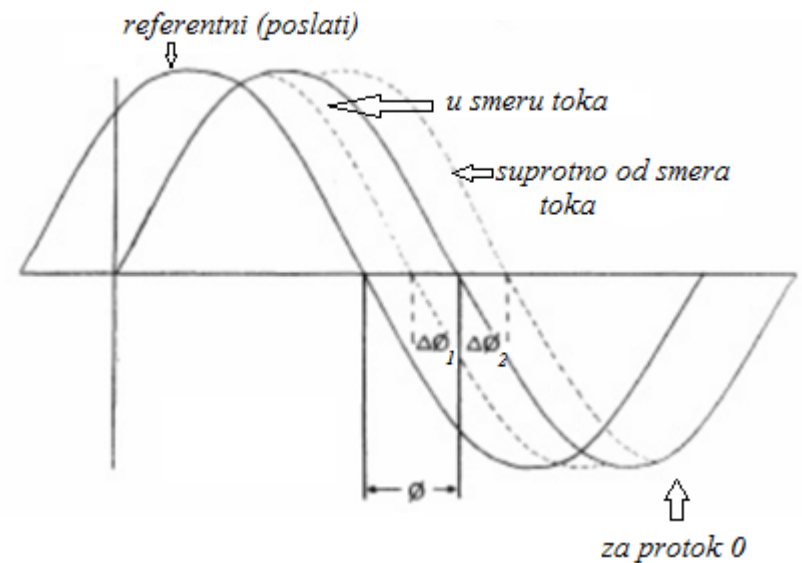
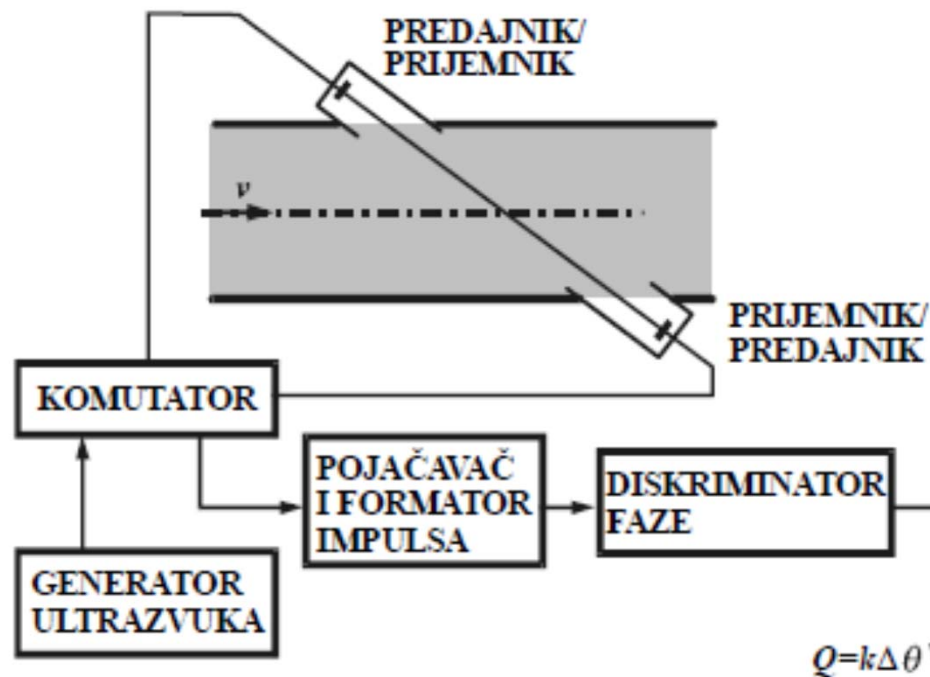
- Tako da je zavisnost protoka od određene razlike vremena Δt linearna:

$$Q = k \Delta t$$

- Vrednost Δt je veoma mala i senzori protoka koji su bazirani na ovom principu moraju da imaju sposobnost da mere tako male vremenske intervale

Ultrazvučni senzor protoka – merenje faze 1/2

Određuje se fazna razlika između poslatog i primljenog prostoperiodičnog ultrazvučnog signala. To se radi i za slučaj kada se zvuk prostire u smeru toka i kada se zvuk prostire suprotno od smera toka

*Senzor sa dva para predajnika i
prijemnika koji menjaju ulogu*

Ultrazvučni senzor protoka – merenje faze 2/2

- Fazna razlika između poslatog i primljenog prostoperiodičnog signala frekvencije f kada se zvuk prostire u smeru toka:

$$\phi_1 = 2\pi f t_1$$

- Fazna razlika između poslatog i primljenog prostoperiodičnog signala frekvencije f kada se zvuk prostire suprotno do smera toka:

$$\phi_2 = 2\pi f t_2$$

- Razlika vremena prostiranja u smeru toka i suprotno od smera toka može da se dobije iz faznih razlika, pošto je:

$$\Delta\phi = \phi_2 - \phi_1 = 2\pi f(t_2 - t_1) = 2\pi f \Delta t$$

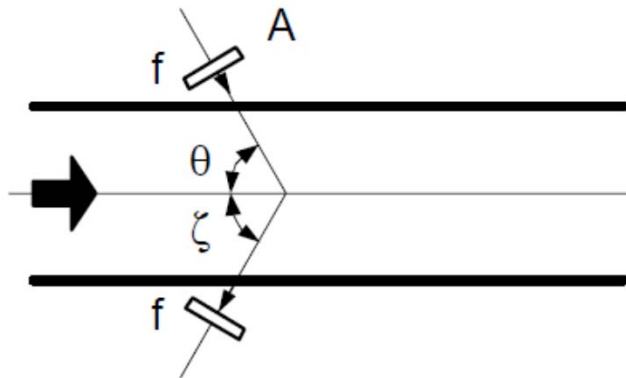
Ultrazvučni senzor protoka – Doplerom efekt

- Doplerov efekt se dešava kod zvučnih, ali i kod elektromagnetnih talasa
- Kada se izvor ili prijemnik talasa kreću u medijumu, frekvencija na prijemniku će se razlikovati od frekvencije na predajniku.
- Frekvencija se povećava kada je kretanje prema izvoru, a smanjuje kada je kretanja od izvora.
- Tokom merenja izvor (kristal koji emituje ultrazvuk) i prijemnik (kristal koji prima ultrazvuk) su nepomični, a medijum, fluid, se kreće
- Ovi senzori mogu da se koriste samo za tečnosti koje sadrže dovoljno čvrstih čestica ili gasnih džepova od kojih se odbijaju ultrazvučni talasi.
- Doplerov efekt za izvor i prijemnik postavljeni kao na slici može da se opiše izrazom

$$f_p = \frac{c - v_p}{c + v_i} f_i$$

- Ovde su: f_i - frekvencija signala na izvoru, f_p - frekvencija signala na prijemniku, v_i - relativna brzina izvora u odnosu na medijum, v_p - relativna brzina prijemnika u odnosu na medijum, c - brzina prostiranja talasa u medijumu

$$v_i = v \cos(\theta) , v_p = v \cos(\zeta)$$

$$f_p = \frac{c - v \cos(\theta)}{c + v \cos(\zeta)} f_i$$

$$\Delta f = f_i - f_p = \left(1 - \frac{c - v \cos(\theta)}{c + v \cos(\zeta)} \right) f_i$$

$$\Delta f = \frac{v \cos(\zeta) + v \cos(\theta)}{c + v \cos(\zeta)} f_i \approx \frac{f_i}{c} (\cos(\zeta) + \cos(\theta)) v$$

Kalorimetarski protokomeri

